
Somogyi Alfréd:

A Szervező Bizottság munkája a béke első hónapjaiban¹

Abstract: The Work of the Organising Committee in the first Months of Peace

The less explored and processed period in the history of the Reformed Christian Church in Slovakia in the 20th century is the few years after World War II. The reason for this can be found in the fact that Czechoslovakia, which was re-established in 1945, in the wake of the Beneš decrees, labelled Germans and Hungarians, as well as German and Hungarian organisations, as war criminals. The interesting thing is that the Reformed Church was headed by a body of Slovak clergy and laity - the Organizing Committee - which was formed in 1939, when the independent Slovakia under Josef Tiso was created and, following the Vienna I decision, the Hungarian Reformed congregations were returned to Hungary. Only 25 Reformed congregations - including 4 Hungarian congregations - remained in Slovakia. The Organizing Committee carried out the functions of the Synod and the Synod Council. This was also the situation in the first months of peace. This paper gives an account of the main deliberations and decisions of the Organising Committee after 8 May 1945.

Keywords: Reformed, Church, Organizing Committee, Czechoslovakia, Beneš decrees

Bevezetés

1945. május 8-án, Európában véget ért a II. világháború. A harangzúgással érkező béke, egyik napról a másikra új helyzetet teremtett a trianoni békediktátummal Csehszlovákiához csatolt, majd az I. bécsi döntés nyomán, Magyarországhoz visszakerülő magyar reformátusok számára. Erre az új helyzetre nem volt, nem lehetett mindenki felkészülve.

¹ A tanulmány a VEGA 1/0083/20 számú, A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház a szocializmus éveiben 1948-1989 című kutatási projekt keretében készült.

A hajdani Csehszlovákia déli részeit a szovjet csapatok szabadították föl. Az oroszok kezére játszó szlovák nemzeti felkelés² révén, s a szláv összefogás természetességéből fakadva, a korábban még fasiszták mellett álló Szlovákia, a győztesek oldalán fejezte be a II. világháborút. Köszönhető volt ez Edvard Beneš elnök magatartásának is, aki Londonból képes volt tolerálni, sőt elfogadni a Moszkvával való közösködést is, csak hogy visszaállhassanak az 1938 előtti állapotok: újjáéleszthető legyen Csehszlovákia. Beneš szerepe Csehszlovákia „feltámasztásában” egyértelmű, de a módszerei és a politikai szerepvállalása megosztja a kutatókat, főleg ami a KGB-s összefonódásait illeti³.

A II. világháború végének napjai a felvidéki magyar közösséget jobban megviselték, mint a szlovákságot. Ez a református egyházunk történetében megragadható. A kelet felől lassan felszabadult területeken máris megkezdődött a szervezkedés. A szlovák gyülekezetek lelkeszei már 1945. május 1-én tanácskozásra gyűltek össze és lefektették az alapjait egy olyan memorandumnak, amelyet majd a református egyház nevében az új államhatalom vezetőinek – utalásokból tudjuk, hogy a Szlovák Nemzeti Tanácsnak – kívántak betérjeszteni.

A Szlovák Nemzeti Tanács Iskolaügyi és Népmvelési Megbízotti Hivatala 1945. május 4-én, Kassán hozott rendelete megerősítette a Szervező Bizottságot egyház-képviselési jogállásában. Ez a rendelet kimondta, hogy a Szervező Bizottság illetékes a református egyház ügyeinek intézésében. Ez a megbízás mindaddig érvényben volt – az állam akarata szerint – amíg a református egyház újjászervezése meg nem történik az egyházigazgatás minden szintjén.

² A szövetséges hatalmak által támogatott németellenes és a Tiso-féle klérofasiszta Szlovákiával szembeni fegyveres felkelés volt 1944. augusztus 29-e és október 27-e között.

³ 2008 februárjában jelent meg a pozsonyi Pravda c. napilapban egy cikk „Bol Edvard Beneš sovietským agentom?” címmel, amelyben Beneš KGB ügynökségét a szovjet elhárítás dezinformációjának nevezik, viszont elismeri a cikk – jc szignót használó – szerzője, hogy a hatalom kommunistáknak való 1948-as februári átjátszását azért tette meg Beneš, mert zsarolható volt. A cikk internetes elérhetősége (2022.01.16-án): <https://spravy.pravda.sk/zaujimavosti/clanok/246339-bol-edvard-benes-sovietskym-agentom/>

1945. május 8-án a német hadsereg kapitulált, Európában gyakorlatilag ezzel véget ért a II. világháború. Az emberek félelemtől felszabadultan jöttek elő a pincékből, búvóhelyeikről. Május 9-én Edvard Beneš elnök rádiónyilatkozata már egyértelműen jelezte, hogy itt csak „egyeseknek” jött el a béke. Kimondta, hogy „a jövőben már nem lesznek az első világháborút követő rendszer szelleme szerinti kisebbségi jogok, s a németek és magyarok túlnyomó részének el kell távoznia Csehszlovákiából”⁴.

A Szervező Bizottság döntései a béke első napjaiban

Két héttel a békét hirdető harangzúgás után, 1945. május 24-én, Kassán ülésezett a Szervező Bizottság. Ez volt a háború utáni első ülése. Négy rendelet született meg ezen a tanácskozáson. Az első a református gyülekezetek egyházmegyékbe való besorolását mondta ki. „Szlovákia felszabadított területein” – így fogalmaz a rendelet – megállapítja az egyes egyházmegyéket az akkori nemzetiségi viszonyok figyelembevételével, megszabja azok határát és az egyes gyülekezetek egyházmegyékhez való besorolását. Ennek értelmében jött létre az

1. Ung-Laborvidéki szlovák egyházmegye
2. Ungi magyar egyházmegye
3. Felső-Zempléni szlovák egyházmegye
4. Dél-Zempléni magyar egyházmegye
5. Tárca-völgyi szlovák egyházmegye
6. Abaúj-Tornai magyar egyházmegye
7. Gömöri magyar egyházmegye
8. Barsi magyar egyházmegye
9. Komáromi magyar egyházmegye⁵

⁴ Popély Árpád: A (Cseh)Szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944-1992. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 59.p

⁵ Pontos megnevezésük szlovákul és magyarul: 1. Užsko-laborecký – slovenský = Ung-Laborvidéki szlovák; 2. Užský maďarský = Ungi magyar; 3. Ondavsko-zemplínský slovenský = Felső-Zempléni szlovák; 4. Zemplínsky maďarský = Dél-Zempléni magyar; 5. Toryšský slovenský = Tárca-völgyi szlovák; 6. Abaujský maďarský = Abaúj-Tornai magyar; 7. Gemerský maďarský = Gömöri magyar; 8. Baršský maďarský = Barsi magyar; 9. Komárňanský maďarský = Komáromi magyar egyházmegye.

Az Ung-Labircvidéki szlovák egyházmegyéhez sorolta be a Szervező Bizottság rendelete az alábbi egyházközségeket, leány- és fiókegyházaikkal, szórványaikkal együtt⁶: 1. Bajánháza, 2. Nagyszeretva, 3. Pályin, 4. Felsőőröcse, 5. Vámoslucska, 6. Sárosmező, 7. Ungpinkóc, 8. Bező, 9. Jenke, 10. Nagymihály, 11. Homonna, 12. Lasztomér

Az Ungi magyar egyházmegyéhez került⁷: 1. Tiszaásvány, 2. Bátfa, 3. Bés, 4. Ungcsepely, 5. Csicsér, 6. Csap, 7. Iske, 8. Nagykapos, 9. Mokcsamogyorós, 10. Ungnyárad, 11. Palágykomoróc, 12. Gálóc, 13. Kistrát, 14. Nagyszelmenc, 15. Szürte, 16. Tizasalamon, 17. Vaján, 18. Vajkóc, 19. Deregyő, 20. Kistráska, 21. Nagyráska, 22. Abara.

A Felső-Zempléni szlovák egyházmegyéhez került⁸: 1. Bánóc, 2. Málca, 3. Tusa, 4. Miglész, 5. Gálszécs, 6. Kisazar, 7. Magyarizsép, 8. Lasztóc, 9. Kolbása, 10. Bodzásújlak, 11. Kazsó, 12. Magyarsas, 13. Legenye, 14. Alsómihályi, 15. Gercsely, 16. Hardicsa, 17. Nagytoronya.

A Dél-Zempléni magyar egyházmegyéhez került⁹: 1. Ladmóc, 2. Zemplén, 3. Kisbári, 4. Szöllőske, 5. Csarnahó, 6. Bacska, 7. Kisdéres, 8. Nagydéres, 9. Királyhelmec, 10. Kiskövesd, 11. Perbenyik, 12. Szomotor-Vécs, 13. Örös, 14. Kistárkány.

⁶ Akkori szlovák megnevezésük: 1. Bajany, 2. Stretava, 3. Palín, 4. Vyšné Revištia, 5. Lúčky, 6. Blatná Polianka, 7. Pinkovce, 8. Bežovce, 9. Jenkovce, 10. Michalovce, 11. Humenné, 12. Lastomír.

⁷ Akkori szlovák megnevezésük: 1. Ašvaň, 2. Batva, 3. Beša, 4. Čepel', 5. Čičarovce, 6. Čop, 7. Ižkovce, 8. Veľké Kapušany, 9. Mokča-Krišov, 10. Nárád, 11. Palad-Komárovce, 12. Gálóc, 13. Malé Ratovce, 14. Veľké Slemence, 15. Surty, 16. Šalamúnová, 17. Vajany, 18. Vajkovce, 19. Drahňov, 20. Malé Raškovce, 21. Veľké Raškovce, 22. Oborín.

⁸ Akkori szlovák megnevezésük: 1. Bánovce nad Ondavou, 2. Malčice, 3. Tušice, 4. Miglešov, 5. Sečovce, 6. Malé Ozorovce, 7. Uhorský Žipov, 8. Lastovce, 9. Kolbáš, 10. Ujlak pri Trebišove, 11. Kozuchov, 12. Jastrabie, 13. Legiňa, 14. Michalany, 15. Gerčel', 16. Hardište, 17. Veľká Toroňa.

⁹ Akkori szlovák megnevezésük: 1. Ladmovce, 2. Zemplín, 3. Malá Bara, 4. Seleška, 5. Černichov, 6. Bačka, 7. Malý Gyreš, 8. Veľký Gyreš, 9. Kráľovský Chlmec, 10. Malý Kevežď, 11. Perbenik, 12. Somotor-Več, 13. Strážne, 14. Malý Tarkaň.

A Tárca-völgyi szlovák egyházmegyéhez került¹⁰: 1. Petőszinye, 2. Györke, 3. Magyarböd, 4. Bárca, 5. Garbócbogdány, 6. Vajkóc, 7. Beszter, 8. Abaújnádas, 9. Hernádcsány, 10. Kassa, 11. Nagyszalánc, 12. Eszkáros, 13. Hernádsadány, 14. Eperjes – missziós gyülekezet.

Az Abaúj-Tornai magyar egyházmegyéhez nyert besorolást¹¹: 1. Barka, 2. Migléc, 3. Csécs, 4. Szeszta, 5. Tornagörgő, 6. Körtvélyes, 7. Nagyida, 8. Jablonca, 9. Szepsi, 10. Felsőlác, 11. Péder, 12. Abaújszina, 13. Vendégi, 14. Szádellő.

A Gömri-, Barsi- és Komáromi egyházmegyével kapcsolatban a rendelkezés megállapítja, hogy addig az időig maradnak egyben ezek az egyházmegyék, amíg megállapítást nem nyer, hogy ott is ki kell alakítani egy szlovák egyházmegyét. Ezt a besorolást kizárólag a Szervező Bizottság elnöksége változtathatta meg. Az új egyházmegyék kialakításával, szükség volt az egyházi adminisztráció biztosítására is. Eltérve az évszázados református rendtől, a Szervező Bizottság megbízott espereseket nevezett ki olyan lelkészek személyében, akik bírták a szlovák nyelvet. A Szervező Bizottság elrendelte azt is, hogy a kapcsolattartás nyelve a szlovák. Nemcsak az állami hivatalokkal szemben, hanem a Szervező Bizottsággal való kapcsolattartásban, vagyis az egyház belső kommunikációjában is az államnyelvet tette hivatalossá. A rendelkezés egyértelműen megtiltotta a kétnyelvű levelezést az egyházi hivatalok között is. Ez a szabályrendelet az elfogadása napján, vagyis 1945. május 24-től lépett hatályba.

A második szabályrendelet a lelkészek államnyelv-tudásáról rendelkezett. A Szervező Bizottság kötelezővé tette a szlovák nyelv elsajátítását minden református lelkész és segédlelkész számára, aki a Csehszlovák Köztársaság területén él. Az államnyelv elsajátítása és használata (mind szóban, mind írásban) feltétele volt annak, hogy a lelkész, vagy segédlelkész, lelkészi szolgálatot végezhesen. Az idő-

¹⁰ Akkori szlovák megnevezésük: 1. Svinica, 2. Ďurkov, 3. Bidovce, 4. Barca, 5. Bohdanovce, 6. Vajkovce, 7. Byster, 8. Nádošť, 9. Čaña, 10. Košice, 11. Slanec, 12. Skároš, 13. Ždaňa, 14. Prešov.

¹¹ Akkori szlovák megnevezésük: 1. Bôrka, 2. Miglec, 3. Čečejevce, 4. Cestice pri Moldave nad Bodvou, 5. Hrhov, 6. Hrušov, 7. Vel'ká Ida, 8. Jablonca, 9. Moldava nad Bodvou, 10. Vyšný Lác, 11. Péder, 12. Seňa, 13. Vendégi, 14. Zadiel.

sebb lelkészek három évet, a fiatalabbak és a segédlelkészek két évet kaptak arra, hogy megtanuljanak szlovákul. A rendelkezés szerint a nagypapi¹² vizsgára készülő segédlelkészek ezek után csak államnyelven tehették le ezt a vizsgájukat. Azokat a lelkészeket, akik nem teljesítik a rendelkezés feltételeit, a nyelvtanulási haladék lejárta után fegyelmi eljárással eltávolítják a református egyház szolgálatából – fogalmazott a szabályrendelet. A Szervező Bizottság két lelkészi és két világi tagból vizsgabizottságot hozott létre, amely bizottság előtt a lelkészeknek és segédlelkészeknek számot kellett adniuk a szlovák államnyelv határidőn belüli elsajátításáról. A Szervező Bizottság lehetőséget adott ebben a szabályozásában arra is, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács iskolaügyi és művelődésügyi megbízottja – vagyis az állam – további két képviselőt delegáljon ebbe az „egyházi nyelvvizsga-bizottságba”. A végrehajtásért a Szervező Bizottság Elnöksége és a püspöki hivatalok voltak a felelősek.

A harmadik szabályrendelettel a Szervező Bizottság az új egyházmegyék élére kinevezte azokat a megbízottakat, akik – bírván az államnyelvet – adminisztrátorként irányították az egyházmegyéket. Megbízásuk – a szabályrendelet szerint – csak ideiglenes volt. Így lett egyházmegyei adminisztrátor:

Rácz József addigi esperes az Ung-laborcvidéki szlovák egyházmegyében;

Újlaky Sándor, bajánházi lelkész az Ungi magyar egyházmegyében;

Pavel Horovčák, magyarizségi lelkipásztor a Felső-zempléni egyházmegyében;

Dobos Sándor, ladmóci lelkipásztor a Dél-zempléni magyar egyházmegyében;

Könyves István, petőszinyei lelkipásztor a Tárca-völgyi szlovák egyházmegyében;

Simon József szesztai lelkipásztor az Abaúj-Tornai magyar egyházmegyében – róla azonban kiderült, hogy nem tud szlovákul, s a

¹² A nagypapi vizsga a 2. lelkészképesítő vizsgának felel meg.

megbízást nem is vállalta. Így lett helyette Batta Pál¹³, szádélói lelkipásztor az egyházmegye megbízott adminisztrátora;

Lenkey Lajos rimaszécsi lelkipásztor a Gömöri magyar egyházmegyében;

Szabó Béla pozsonyi lelkipásztor a Komáromi magyar egyházmegyében és

Szirmai János, nagysallói lelkipásztor a Barsi magyar egyházmegyében lett adminisztrátor a Szervező Bizottság megbízása révén.

A negyedik rendelkezés az istentiszteletek nyelvéről szólt. A Szervező Bizottság ezzel a rendelkezésével példátlan módon avatkozott bele a presbitériumok jogkörébe, s a gyülekezetek évszázados történelmi önrendelkezési jogát semmibe véve, meghatározta, hogy a szlovák egyházmegyékhez sorolt gyülekezetek mindegyikében, azonnal át kell térni a szlovák nyelv használatára minden istentiszteleten. Amennyiben nagyon elkerülhetetlen, úgy idővel lehet magyarul is istentiszteletet tartani – áll a rendelkezésben, amely megszabta azt is, hogy hol, milyen gyakorisággal végezhetnek magyar istentiszteletet. Ennek értelmében az Ung-Laborcvidéki szlovák egyházmegyében, Bajánházán minden második vasárnap szlovákul, Nagyszeretván csak szlovákul, Pályinban csak szlovákul, Homonnán és Nagymihályban is csak szlovákul lehet végezni az istentiszteleteket. A Felső-Zempléni szlovák egyházmegyében

Málcán, Gálszécsben, Kisazaron, Kolbásán, Magyarsason és Gercselyben kizárólag csak szlovákul, míg Lasztóc, Legenye és Hardicsa gyülekezeteiben, valamint Kolbása leányegyházában, Bistén minden második vasárnapon lehet magyarul is istentiszteletet tartani.

A Tárca-völgyi szlovák egyházmegyében: Petószinyén csak szlovákul, Györkén minden 4. vasárnapon lehet magyarul is, Magyarbő-

¹³ Simon József szesztai lelkipásztor megbízására 1945. május 25-én került sor. Csak utána bizonyosodott be, hogy Simon József nem is tud szlovákul, sőt még a rendőrség is letartóztatta. Azon iratokat, amelyeket a Szervező Bizottság elküldött neki, mindet visszaküldte. A Szervező Bizottság tehát új egyházmegyei adminisztrátort keresett, s talált Batta Pál szádélói lelkipásztor személyében, aki – a jegyzőkönyvek tanúsága szerint – jól és szépen beszélt szlovákul, s vállalta a megbízást, amelyet 1945. augusztus 23-án kapott meg a Szervező Bizottságtól.

dön minden 2. vasárnapon lehet magyarul, Bárcán minden 3. vasárnapon lehet magyarul, Garbócbogdányban minden 4. vasárnapon lehet magyarul, Vajkócon csak szlovákul, Beszterben minden 3. vasárnapon lehet magyarul, Abaújnádason minden 2. vasárnapon lehet magyarul, Hernádcsányban minden 4. vasárnapon lehet magyarul, Kassán minden vasárnap szlovákul is és magyarul is, Nagyszaláncon minden 2. vasárnapon lehet magyarul, Eszkároson csak szlovákul, Hernádsadányban minden 4. vasárnap lehet magyarul, Eperjesen pedig minden 2. vasárnapon lehet magyarul istentiszteletet tartani. A rendelkezés azt is kimondta, hogy azokat a lelkészeket, akik nem eszerint a rendelkezés szerint járnak el, azonnal áthelyezik magyar gyülekezetbe, vagy nyugdíjazzák. S egy érdekes szabályt fogalmaz meg a rendelkezés 3. paragrafusa: azokat az egyháztagokat, akik ellenállnak ennek a rendelkezésnek, vagy bojkottálják a szlovák istentiszteleteket, az állam ellenségének tekintik¹⁴. Az akkori, szlovák emberekből álló egyházvezetés, azonnal elsajátította az állami retorikát a magyar egyháztaggal szemben. A szabályozásnak arról a jellegéről és üzenetéről, hogy az egyház mondja meg, hogy mi számít államellenes magatartásnak és mi nem, most nem fogunk kitérni.

A kassai tanácskozás 1945. június 15-én

A Szervező Bizottságnak, a megváltozott helyzetben szembesülnie kellett saját legitimitásának kérdésével is. A szlovák lelkészek egy rezolúciót fogalmaztak meg, amelyre a Szervező Bizottságnak választ kellett adnia. 1945. június 15-én, Kassán, a Szervező Bizottság tanácskozásán, a jelenlévők: Ján Tomašula lelkészi elnök, Könyves István, Pánthy Béla, Kozár Sándor jegyző, a szlovák lelkészek rezolúciójára válaszolva a Szervező Bizottság – Pánthy Béla javaslatára – úgy határoz, hogy a Szervező Bizottságot a gyülekezetek választották meg, így csak a gyülekezetek mondhatják ki annak megszűnését is. A megválasztott tagok mellett, egyedül Kozár Sándor, jegyző volt a Szervező Bizottság által kooptált tagja a testületnek. A lelkészi elnök

¹⁴ A 3. § szó szerint így szól: „Cirkevní členovia, ktorí tomuto nariadeniu budú odporovať, alebo bojkotovať slovenské služby Božie v týchto cirkevných sboroch budú považovaní za nepriateľov štátu”.

bejelenti, hogy Kozár Sándor lemondott a tisztségéről, javasolja, hogy helyére a Szervező Bizottság kooptálja Túróczy István pályini lelkipásztort. A javaslatot a szervező bizottság tagjai egyhangúlag elfogadták.

A Szervező Bizottság jóváhagyta szlovák énekeskönyv kották nélküli változatának kinyomtatását. A feladat ellátásával Könyves Istvánt bízták meg.

A Szervező Bizottság általános gyűjtést hirdet azokban az egyházközösségekben, amelyek nem szenvedtek el háborús károkat. A gyűjtéssel a háborús károkat szenvedett gyülekezeteket kellene támogatni.

Határozatot hozott az istentiszteletek liturgiájáról is, az alábbiak szerint: ajánlotta a szlovák gyülekezeteknek, hogy lehetőség szerint az alábbi liturgiát vezessék be az istentiszteleteken:

1. gyülekező ének
2. fennálló ének
3. igeolvasás
4. közének
5. fohász és imádság – Miatyánk nélkül
6. textus
7. igehirdetés előtti ének, vagy énekkar éneke
8. igehirdetés
9. imádság a Miatyánkkal
10. áldás
11. adakozásra való felhívás és hirdetések
12. ének
13. csendes imádság
14. záróének

A Szervező Bizottság foglalkozott a büntetlenül letartóztatott református lelkészek ügyében való közbenjárás kérdésével is. A közbenjárással a testület nevében Könyves Istvánt bízták meg.

A tárgyalási jegyzőkönyv 6. pontjában két mondatot találunk: „Mit lehet majd tenni azokkal a gyülekezetekkel, amelyekből a magyar hívek áttelepülnek? Ezzel a kérdéssel a Szervező Bizottság előzetesen még nem foglalkozik, mert ez még nem időszerű.” Vagyis a

jegyzőkönyv tanúsága szerint a szlovák református vezetők, 1945. június 13-án több, mint sejtés alapján hozták szóba tárgyalásukon az áttelepülés kérdését...

Itt kell megemlíteni, hogy az időközben Kassára költözött Ján Tomašula, 1945-ben, rövid ideig állami tisztséget, közhivatalt is ellátott. Május 1-e és augusztus 8-a között, az Iskolaügyi és Népművelői Szlovák Nemzeti Megbízotti Hivatal kassai irodájában dolgozott, mint egyházügyi előadó. Az ő hatáskörébe tartozott az evangélikus, a református és a pravoszláv egyház ügye.

1945. augusztus 23-án, Kassán rendkívüli ülést tartott a Szervező Bizottság. Jelen voltak: Ján Tomašula, lelkési elnök, Dr. Ludovit Halaša, világi elnökhelyettes, Pavol Horovčák, magyarizsépi lelkész, Ján Čontofalský, lasztoméri lelkész, Štefan Turnský pályini lelkész képviselőben, Andrej Maťašík, lucskai lelkész, Rácz József esperes képviselőben, Juraj Jenčík, az ung-laborcvidéki egyházmegye tanácsbírája, Michal Tomáš pénzügyi biztos képviselőben, Jozef Matta, az ondava-zempléni egyházmegye gondnoka, Ozorovszky Béla képviselőben. Ez a jelenlet már egy új összetételű testületet mutat fel előttünk. Itt választották meg jegyzővé – a szlovák lelkészek rezolúciójával kapcsolatosan lemondott Kozár Sándor helyett – Ján Čontofalskýt.

Az elnök egy javaslatot terjesztett elő: kérte, hogy a Szervező Bizottság határozatával összhangban, javítsák ki a magyar nemzetiségű hívek képviselőinek arányát a paritás elve szerint 3:3 arányban. Ez megtörtént. A testület azonban úgy határozott, hogy ez az arány csak a Szervező Bizottság tagjaira vonatkozzon, vagyis az elnökségben nem kell ezt az arányt megtartani. Az aránymódosítás miatt szükség volt tehát új tagokra. A testület úgy döntött, hogy a következő ülésre a Szervező Bizottságba egy lelkési s egy világi szlovák tagot kell kooptálni.

A Szervező Bizottság egyhangúlag elfogadta református lelkészek és világi képviselők 1945. július 26-i kassai tanácskozásán hozott javaslatot, hogy a SZB rendes tagjai közé kooptáltasson a lelkési kar részéről Pavol Horovčák magyarizsépi és Štefan Turnský pályini lelkész, valamint világi részről Michal Tomáš, kassai pénzügyi főbiztos. A SZB póttagjai: Ján Čontofalský lelkési és Juraj Jenčík világi póttag.

A nevezett jelöltek kooptálását elvégezte a SZB. Tekintettel arra, hogy a magyar hívek nem nevezték meg delegáltjaikat a SZB-ba, így az ő kooptálásukat nem tudta elvégezni a SZB, s ezt elhalasztotta egy későbbi ülésre.

A lelkészi elnök – a rendkívüli helyzet diktálta események kapcsán, s a pozsonyi Szlovák Nemzeti Tanács Megbízotti hivatalával történt egyeztetés nyomán – az alábbi jelentést tette ezen a kassai ülésen:

„Testvéreim. Egyházunk mai állapota és a Szlovák Nemzeti Tanács iskolaügyi és népnevelői megbízotti hivatalában folytatott tárgyalásaim, arra készítetett minket világi elnöktársammal együtt, hogy összehívjuk ezt a mai rendkívüli tanácskozást. Már a tanácskozás programjából megállapíthatták, hogy nagyon komoly dolgokról van szó. Az iskolaügyi megbízotti hivatal evangélikus referense azt kéri tőlünk, hogy bízzunk meg valakit Pozsonyban, aki képviselné és megtárgyalná a református egyház minden fontos és halaszthatatlan ügyét. Fontos, hogy az a memorandum, amelyről már korábban is tárgyaltunk, s amelyet vár tőlünk a Szlovák Nemzeti Tanács iskolaügyi és népnevelői megbízotti hivatala, minél hamarabb össze legyen állítva és elküldve a megfelelő helyekre. A memorandumba most javasolom beépíteni a mi igényünket is, hogy a SZNT engedélyezze egyházunk zsinatának összehívását, annak a kérelemnek az alapján, amelyet 1943. májusában nyújtottunk be a minisztériumba. Ez a zsinat az egyházunk keretalkotmányát vitatná meg. Azon a véleményen vagyok, hogy előzetesen meg kell kezdenünk az adminisztrációs életünket, vagyis egyházi közigazgatásunkat egy keretalkotmány alapján, s csak utána dolgozhatunk ki egy részletesebb egyházi alaptörvényt, mondjuk olyan részletet, mint amilyen az első Csehszlovák Köztársaság idején került a csehszlovák kormány elé beterjesztésre. Meg kell tárgyalnunk a magyar nemzetiségű lelkészek kongruájának és nyugdíj-ügyének kérdéseit is. Továbbá hasonlóan fontos dolog a majd Pozsonyban tanuló teológusaink elhelyezésének, elszállásolásának kérdése. Ha a lelki munkára jól kiképzett lelkészeket szeretnénk, gondoskodnunk is kell róluk.

További fontos kérdés az egyházi vagyont kezelő bizottság megválasztása. Itt egy olyan bizottságról van szó, amelyik azon gyülekezetek

egyházi vagyonát fogja kezelni, amely gyülekezetekből ki fogják telepíteni a magyar nemzetiségű híveket. Ez egy nagyon komoly dolog. Valószínűleg még talán Önök közül sem tudatosítja mindenki, hogy itt az egyházi vagyon megmentéséről van szó, amelyet szeretnének kisajátítani vagy a járási nemzeti bizottságok, vagy a helyi nemzeti bizottságok, vagy a SZNT mezőgazdasági megbízotti hivatala. Nem engedhetjük meg azt, hogy az egyházi vagyont valaki más kezelje és ne mi. Míg egyetlen református lélek is lesz egy református gyülekezetben, addig a gyülekezet vagyona nem szabad, hogy átkerüljön egyetlen más egyház használatába sem. Nekünk minden darab földre szükségünk van, hogy megjavíthassuk a kárt szenvedett templomainkat, parókiáinkat, és ezen kívül szükségünk van minden megszerezhető fillérre ezek után a földek után, hogy lelkészeinket kántor-tanítóinkat képezhessük és egyéb belmissziói céljainkat megvalósíthassuk. Már idén ősszel el kell kezdenünk minden gyülekezetben az intenzív egyházi tevékenységet. Szerveznünk kellene közös evangelizációs alkalmakat mind a fiatalok, mind az idősebbek részére. Evangelizációs istentiszteleteink jelszava lehetne: Hálaadás a háború befejezéséért és kérés az igazságos békéért minden nemzet részére. Javaslom, hogy erről gondolkozzunk el és a mai ülésünkön határozzunk, hogy nem volna-e jó ez a mi egyházi közösségeinknek. Törődnünk kell a mi ifjúságunk vallásos nevelésével és ugyancsak az iskolás korosztály vallásos nevelésével. A Szervező Bizottság meg kell, hogy követelje az összes lelkésztől, hogy rendszeren oktassák a hittant, aszerint a tanrend szerint, amelyez a Szervező Bizottság már elfogadott. Az egyházunkban sok alázatos és hasznos munka folyik, az a legfontosabb, hogy ezt úgy végezzük, ahogy azt elvárja tőlünk a mi Urunk.”

Az egyházi vagyonnal kapcsolatban a SZB megállapítja, hogy a magyar nemzetiségű hívek is egy egységes és oszthatatlan Szlovákiai Református Egyházhoz tartoztak és minden gyülekezet vagyona az egyetemes református egyház kezelése alá tartozik, és senki másnak nincs hatásköre arra, hogy ezt a vagyont a gondozásába vegye és még kevésbé arra, hogy kisajátítsa. Ezt az álláspontot a SZB a SZNT tudomására kell, hogy hozza és szükség esetén a Csehszlovák Köztársaság kormányának a tudomására is kell hozni, hogy a világi vezetés részé-

ről ne kerüljön sor egyházunk autonómiájának megsértésére – vélekedtek az egyház akkori vezetői.

A világi alelnök javasolta, hogy alakuljon egy bizottság, amelyik a SZB megbízása alapján képviseli az egyházat minden egyházi ügy tárgyalásában a SZNT megbízotti hivatalánál. Javasolta, hogy a bizottság elnöke legyen Ján Tomašuľa SZB elnök, tagjai pedig Andrej Maťašík, Pavol Horovčák, Dr. Michal Barbarič és Ján Barlog. Horovčák javasolja, hogy a tárgyalóbizottság elnöke legyen Dr. Ľudovít Halaša. Ez utóbbi indítványt fogadta el a SZB.

A lelkészi elnök szóba hozta, hogy a Košické Jiskry híradása szerint Andrej Maťašík lucskai lelkész, meglátogatta a Csehtestvér Egyház zsinati esperesét Dr. Jozef Krenko urat, mint a mi egyházunk hivatalos képviselője, holott erre senkitől nem kapott megbízást. Andrej Maťašík elmondta, hogy minden bizonnyal az újságíró tévedéséről van szó, mert ő ezt a látogatást magánemberként tette meg.

Andrej Maťašík beszámolt a Szlovák Nemzeti Tanácsnak és az iskolügyi megbízotti hivatalnak készülő egyházi memorandumról. Elmondta, hogy az 1945. május 1-i szlovák lelkészek találkozóján elfogadott bevezetőt, át kell dolgozni és kiegészíteni. Javasolta, hogy erre a feladatra hozzanak létre egy bizottságot, amelyik elkészíti a memorandum végleges szövegtervezetét és a SZB elé terjeszti azt. Tomašuľa elnök azonnal javasolta is a bizottságba Maťašíkot, Turnskýt, Čontofalskýt és Horovčákot. A javaslatot elfogadták: a bizottság létrejött.

A gyűlekezeteknek címezve, készült egy tájékoztató¹⁵ is. Ez az egyházi lapnak egy furcsa, sajátos változata volt. Kevesebb, mint az újság és több, mint egy körlevél. Horovčák már ezen az ülésen javasolta, hogy eszközöljenek kisebb javításokat az eredeti szövegben és elválallta a megbízást, hogy ő véglegesítse a tájékoztató anyagát és intézze a nyomtatását.

Juraj Jenčík javasolta, hogy kérvényezze az egyház a SZNT-től egy keretalkotmány elfogadását. Indoklásként azt hozta fel, hogy a jelen-

¹⁵ Eredeti címe: Ohlas pre cirkevné sbory – szó szerinti fordításban: Visszhang a gyűlekezeteknek

legi viszonyok még nem konszolidálódtak annyira, hogy egy részletes és pontos alkotmányt lehetne kidolgozni és elfogadni. Egyházunk egy fájdalmas és nehéz átalakuláson megy át, s hogy értékeinknek, pilléreinknek jó őrizői lehessünk, ezért várni kell a végleges alkotmány kidolgozásával – olvasható a jegyzőkönyvben. Dolgozni kell azonban egy keretalkotmányon, amely a fő részeit megadná a végleges alaptörvénynek. Ezt támogatja Tomašula elnök is. De nem volt egyértelmű a keretalkotmány kérdése. Pavol Horovčák ellenezte az ötletet, mondván, hogy ez teljesen fölösleges munka, hiszen van egy érvényes alkotmánya¹⁶ az egyháznak, amelyik az új alkotmány hatálybalépéséig érvényes és használható. A tárgypont további megtárgyalását elnapolták.

Ján Čontofalský beszámolt a magyar lelkészek és lelkészözvegyek kongruájának és nyugdíjának ügyéről. Idézte a kongruáról szóló 122. számú törvényt, amelyet 1926. június 26-án fogadtak el, az államilag elfogadott egyházak lelkészeinek állami fizetéséről. Az 1.§ 4. bek. kimondja: a lelkésznek akkor van joga a kongruára, ha csehszlovák állampolgár. A 124. számú, 1928. július 17-én kelt kormányrendelet 13.§ 1. bek-e kimondja, hogy az állampolgárság elnyerése előtti időszak lelkészi szolgálata nem számít bele a szolgálati évekbe. A 2. bek kimondja, hogy azoknak a lelkészeknek, akik megkapták a csehszlovák állampolgárságot, az állampolgárság előtti időszakra nézve nem lehet igénye az államsegély visszamenőleges kifizetésére. Az özvegyek nyugdíjáról a 46.§ 2. bek. 3. pontja rendelkezik, s kimondja, hogy nem lehet nyugdíjigénye annak, aki a nyugdíjintézet engedélye nélkül külföldön tartózkodik, vagy a 4. pont szerint elveszítette csehszlovák állampolgárságát. A lelkészi elnök idézte a Szlovák Nemzeti Tanács iskolaügyi és népnevelői megbízotti hivatalának 20050 számú. 1945. június 4-én kelt rendeletét, valamint a 44. számú SZNT törvényt, amellyel leállították az államsegélyek és nyugdíjak kifizetését a magyar és német nemzetiségű lelkészeknek és özvegyeknek. Čontofalský javasolta, hogy – mivel a törvény szerint csak azoknak folyósítható a kongrua és a nyugdíj, akik csehszlovák állampolgárok

¹⁶ Az 1939-ben elfogadott Alkotmányt értette alatta.

– a Szervező Bizottság, lehetőségeihez mérten, segítse az állampolgárság megszerzésében azokat a magyar és német nemzetiségű lelkészeket és lelkészözvegyeket, akik „politikailag nem exponáltak” magukat, mert csak így nyernek jogosultságot az államsegélyre és kaphatnak csehszlovák állampolgárságot. Čontofalský indítványát a többiek elfogadták.

Ugyancsak Ján Čontofalský (Štefan Turnský megbízása alapján) a továbbiakban beszámolt a lelkészképzés ügyében tett lépésekről és fejleményekről. Javasolta, hogy a kezdő teológusok és azok, aki már megkezdtek tanulmányaikat Magyarországon, folytassák tanulmányaikat Prágában a Husz fakultáson, amelyik hitvallásaink tekintetében a legközelebb áll hozzánk. A Pozsonyban tanuló teológusok, fejezzék be tanulmányaikat a pozsonyi evangélikus teológián, azzal a kitéttel, hogy aki a második év végén leteszi az alapvizsgát, utána a harmadik évet, de legalább egy szemesztert, a prágai Husz fakultáson kell, hogy tanuljon. Ezt azzal indokolta, hogy egyházunknak nincs oktatója a pozsonyi evangélikus teológián, aki a református hallgatókkal külön foglalkozva szavatolná a hitelvi különbségek elsajátítását. Javaslatát a Szervező Bizottság magáévá tette.

Jozef Matta (Vojtech Ozorovský megbízása alapján) beszámolt a teológusház, internátus kérdéséről. Tomašuľa elmondja, hogy Szabó Béla pozsonyi lelkésszel már tárgyalt erről a kérdésről, mert a pozsonyi gyülekezetnek lenne alkalmas épülete, amelyet kész átadni az egyetemes egyháznak erre a célra. Az épületet azonban fel kell újítani, ami kb. 20.000 koronás ráfordítást igényel. A Szervező Bizottság úgy határoz, hogy a tárgyalóküldöttség tagjai vizsgálják meg Pozsonyban a helyzetet és adjanak jelentést, hogy a következő ülésen végleges döntés születhessen ebben a kérdésben.

Könyves István petőszinyei lelkész, az egyetemes egyház korábbi pénztárosa, lemondott tisztségéről. Szükség van egy új pénztárosra. Juraj Jenčík javaslatára a Szervező Bizottság megválasztotta Ján Čontofalský lasztoméri lelkészt az egyetemes egyház pénztárosává.

Jozef Matta (Vojtech Ozorovský megbízása alapján) beszámolt a pénzügyi bizottság megválasztásáról. A szokásjog alapján a bizottság elnöke a Szervező Bizottság világi elnöke szokott lenni. Tekintettel

arra, hogy Štefan Štunda a minisztériumi tanácsos sorsa egyelőre ismeretlen a számunkra¹⁷, s az ő helyettesítésével Ludovit Halaša van megbízva, vegye át ő, mint megbízott helyettes, a pénzügyi bizottság elnökségének tisztjét. A bizottság tagjai: Dr. Barbarič, Ján Barlog és hivatalból Ján Čontofalský pénztáros.

Majd Andrej Maťašík számolt be a vagyonkezelő bizottság ügyéről. Elmondta, hogy a gyülekezetek vagyona de iure és de facto az egyetemes egyház tulajdona, amelyik a helyi gyülekezet révén kezeli ezt a vagyont. Ha megszűnik a gyülekezet, akkor a vagyonáról az egyetemes egyház rendelkezik, saját szervei révén. Az egyházi vagyon, amely a gyülekezeteknél van, nem uralkodói, vagy állami adományként került a gyülekezetekhez, hanem a hívek adták össze a sajátjukból, adományok, vagy gyűjtések révén, esetleg helyi nemesek adományából származik. A Szervező Bizottság az egyetlen egyházi vezetői fóruma a Szlovákiai Református Egyháznak, és mint olyan, köteles vagyonkezelése alá venni a megszűnő gyülekezetek vagyonát mindaddig, amíg az adott helyen nem jön létre új gyülekezet. A Szervező Bizottság szempontjából végrehajtó szerv a megszűnt gyülekezetek vagyonát kezelő bizottság, vagyis a Szlovákiai Református Egyház Egyetemes Gazdasági Bizottsága. Ez a testület kidolgozza az alapszabályzatát, amelyet a legfelsőbb egyházi szerv, vagyis a Szervező Bizottság hagyhat majd jóvá. A gazdasági bizottságnak jogában áll majd kinevezni és feladatokkal megbízni vagyonkezelő személyt az ilyen jellegű egyházi tulajdon kezelésére. A bizottság élére javasolja Pavel Horovčákot, helyettesévé pedig Juraj Jenčíket és minden egyházmegyéből egy-egy megbízottat a gazdasági bizottságba. Az egyházmegyei megbízott személy nem kell, hogy a Szervező Bizottság tagja legyen, és az sem feltétel, hogy lelkész legyen. A javaslatot elfogadták.

Pavel Horovčák terjesztette elő az államnyelv vizsga letételével kapcsolatos korhatár kérdését. Ezt a SZB 1945. május 24-i határozatával összhangban kellett meghatározni. A javaslat szerint a segédlelké-

¹⁷ A Szervező Bizottság 1945 júniusában még nem tudta, hogy Štundát 1945 februárjában a németek elhurcolták és 1945 áprilisában meghalt a mauthauseni koncentrációs táborban.

szek szolgálatba lépésükkor kell, hogy vizsgálzzanak, az 50 év alatti lelkészek két éven belül, az 50 és 60 év közötti lelkészek pedig három éven belül kell, hogy államnyelvből vizsgát tegyenek. Az előterjesztő javasolta, hogy a Szervező Bizottság nevezzen ki egy bizottságot, amelyik átdolgozza, pontosítja a vonatkozó rendelkezéseket, hogy azok összhangban legyenek a korábban meghozott határozatokkal. Minden bizonnyal, ezen az ötleten felbuzdulva, Andrej Maťašík azt indítványozta, hogy ez a bizottság – amelyet Halaša, Turnský, Horovčák összetételben ki is nevezett a Szervező Bizottság – nézze át a korábbi jegyzőkönyveket és revideálja a Szervező Bizottság eddigi összes rendelkezését és jegyzőkönyvét, amelyek a felszabadulás óta készültek. Ezt a javaslatot elfogadták.

Ugyancsak Maťašík javasolta, hogy a Szervező Bizottság elnöksége által elkészített egyházi költségvetését fogadja el a Szervező Bizottság. A személyi juttatásokkal kapcsolatban Tomašuľa elnök javasolja, hogy a jegyző kapjon minden jegyzőkönyv után 200,- koronát, a SZB titkára havi 1000,- koronát, a pénztáros évi 2500,- koronát. A személyi juttatásokkal kapcsolatos előterjesztést elfogadták. A SZB tagjainak napidíját is meghatározzák: 100,- korona/nap és 50,- korona szállásköltség/nap, utazási költségként a II. osztályú vonatjegy teljes árának térítése, vagy fuvarosköltségként¹⁸ 10,- korona kilométerenként. A kifizetés csak a pénzügyi bizottság jóváhagyása után lehetséges.

Korábban utaltunk már arra, hogy az egyházmegyei adminisztrátorok kinevezése nem mindenütt sikerült az eredeti elképzelésnek megfelelően. Ezen a kassai tanácskozáson kellett változtatni az abaúj-tornai megbízott személyét. Ján Tomašuľa elnök beszámolt arról, hogy az Abaúj-tornai egyházmegye adminisztrátorává kinevezett Simon József szesztai lelkésztől bebizonyosodott, hogy végképp nem beszéli az államnyelvet és őrizetbe is vette őt a rendőrség¹⁹. A neki

¹⁸ Gépkocsihasználat költségét értették alatta

¹⁹ „Národná bezpečnosť” szerepel a jegyzőkönyvben, amit mai körülmények között „nemzetbiztonság”-nak fordítanánk. Az őrizetbe vétel okairól nincs szó a jegyzőkönyvben, de más forrásból tudható, hogy Simon József lelképásztort éppen a magyarsága miatt zaklatták a csehszlovák hatóságok.

elküldött iratok visszajöttek a Szervező Bizottsághoz. A SZB elnöksége megállapította, hogy nagyon szépen beszél szlovákul Batta Pál, Szádellőből, akinél már érdeklődtek is, hogy elvállalná-e az adminisztrátori megbízást. Ő kész elfogadni az adminisztrátori megbízást. A SZB ennek az információnak a nyomán megbízta Batta Pált az Abaúj-tornai egyházmegye adminisztrátori teendőinek ellátásával.

A tárgyal időszak néhány világi döntése

A csehszlovákiai „országos politikában” közben megszületett a kaszai kormányprogram és a „magyartalanítás forgatókönyve”.

Edvard Beneš elnök – bár 1938. október 5-én önként lemondott a köztársasági elnöki tisztéről és 6-án családjával együtt ki is költözött a prágai várból, sőt október 22-én az országot is elhagyta – a háború alatti párizsi és londoni emigrációja során is elnökként lépett fel. Az emigrációban létrehozott csehszlovák kormányt még 1940. július 21-én elismerte a brit kormány. Három nappal később Beneš üzenetet küldött Prágába, amelyben – kormánya nemzetközi elismerése mellett – arról is szólt, hogy a háború végeztével vissza fogják állítani a Csehszlovák Köztársaságot. A Szovjetunió is elismerte Beneš kormányát, igaz, pontosan egy évvel a brit parlament döntése után, 1941. július 21-én. Mindebből egyértelműen látszik, hogy a háború végeztével – nagyhatalmi támogatással – Csehszlovákia „ott folytathatta” a létezését, ahol 1938 novemberében „abbahagyta”.

Már 1945 februárjában, a Szlovák Nemzeti Tanács Manifesztuma jelezte, hogy milyen elképzelések fogalmazódtak meg a magyarokkal és németekkel kapcsolatban. „A magyarosítás és a feudális fasiszta rendszer exponenseinek, akiket a pesti kormány 1938 után küldött Szlovákia megszállt területére, vissza kell menniük oda, ahonnan jöttek. Az itteni magyar polgárok helyzete attól válik függővé, miként viszonyulnak majd a szlovák nemzethez, az új Csehszlovákiához és azok demokratikus és szláv orientációjához. A demokratikusan gondolkodó magyarok kötelesek lesznek felszámolni minden fasiszta, szlovákellenes és hungarista elemet. Az elmagyarosított szlovák szár-

mazású polgároknak lehetővé teszik, hogy beilleszkedjenek a szlovák nemzet életébe”²⁰.

De nemcsak a Beneš-féle „demokratikus” vezetés gondolkodott így, hanem az erősödő baloldal: a kommunisták sem látták másként a magyar kérdést. 1945 februárjában, Kassán, a Szlovák Kommunista Párt konferenciáján hangzott el, hogy „a magyarok az utóbbi hat esztendőben súlyos bűncselekményeket követtek el a szlovák nemzet ellen. Mindazokat a magyarokat pedig, akik üdvözölték és támogatták Szlovákia területének Magyarországhoz való csatolását és a fasiszta magyar katonaság általi elfoglalását, továbbá mindazokat a magyarokat, akik jogsértő és erőszakos cselekményeket követtek el ezeken a területeken a szlovák nép ellen stb. »el kell ítélni és meg kell büntetni, mint a szlovák nemzet, a szlávság és a demokrácia ellenségeit«”²¹.

A jogfosztottság előszeleként, 1944. szeptember 6-án, a Szlovák Nemzeti Tanács rendeletet fogadott el, hogy a Szlovákiában megszűntet minden magyar és német iskolát, amelyet 1938. október 6-ig létesítettek, s egyidejűleg megtiltotta, hogy az egyházak – amelyeket az állam elismert – magyar, ill. német nyelven tartsák istentiszteleteiket ott, ahol azokat a jelzett dátum előtt vezették be. A Kassai Kormányprogram mindezt meg is valósította. Ennek értelmében közel 800 magyar iskolát – köztük valamennyi magyar református iskolát – zártak be és több mint 100 ezer magyar diák nem tanulhatott az anyanyelvén.

A Kassai Kormányprogramról

1945. április 5-én, a szlovák kormány nyilvánosságra hozza programját, a Kassai Kormányprogramot, amely 1945 márciusában, Moszkvában készült. Ez a dokumentum volt a közös nevező a moszkvai

²⁰ Gyöngyör József: A kassai kormányprogramtól a jogtípró „beneši dekrétumokig”. In: Kövesdi János (szerk): Edvard Beneš elnöki dekrétumai, Pannónia Könyvkiadó, Pozsony, 78.p

²¹ Gyöngyör József: A kassai kormányprogramtól a jogtípró „beneši dekrétumokig”. In: Kövesdi János (szerk): Edvard Beneš elnöki dekrétumai, Pannónia Könyvkiadó, Pozsony, 78.p

kommunista emigráció és az Edvard Beneš köré csoportosuló körök között. Azt, hogy a politikai jobb- és baloldal számára is elfogadható volt, azt az erőteljes a nemzeti hangvitele és irányvonala biztosította. A kormányprogram VIII. fejezete a kollektív bűnösség elvét alkalmazta minden magyar és német emberre, kivéve azokat, akik aktív antifasiszta ellenállók (a gyakorlatban: partizánok) voltak és kilátásba helyezi a teljes német és magyar lakosság csehszlovák állampolgárságtól való megfosztását. Háborús bűnösnek bélyegezték és kiutasították mindazokat, akik az 1938 november előtti Magyarország területéről költöztek csehszlovák területekre. A magyarokat és a németeket kizárták az államigazgatásból: nem viselhettek állami tisztséget, nem állhattak állami alkalmazásban, nem lehettek tagjai a megalakuló nemzeti bizottságoknak és megvonták szavazati jogukat. A kormányprogram rendelkezett arról is, hogy az ilyen „háborús bűnösök” vagyonát konfiskálni kell. A földreform alapelve az volt, hogy amit a magyaroktól és németektől elvettek, azt csehek, szlovákok és ukránok között kell szétosztani.

Mivel magyar ember nem lehetett tagja egyetlen nemzeti bizottságnak sem, így belügyi rendelkezés szólt arról, hogy a magyar többségű településeken, ahol a szlovák lakosok aránya nem éri el a 33%-ot, nem lehet nemzeti bizottságot létrehozni. Oda a Belügyi Megbízotti Hivatal biztosokat küldött ki az államigazgatási feladatok ellátására.

A Kassai Kormányprogram biztosította a táptalajt a további jogfosztó intézkedések és rendelkezések meghozatalára, amelyeket – általánosítva – Beneš-dekrétumoknak nevezünk.

A Beneš-dekrétumokról

Edvard Beneš elnök rendeletei valójában a még nem létező parlament rendeleteit voltak hivatottak helyettesíteni. A Beneš-dekrétumok alapozták meg a II. világháború utáni csehszlovák államiséget.

Összesen 143 elnöki rendelet született. A dekrétumokat 1945. május-október között Beneš elnök valójában alkotmányellenesen bocsátotta ki, ám rendeleteit az 1945. október 28-án megalakult Ideiglenes

Nemzetgyűlés 1946. március 28-án visszamenőleges hatállyal mind elfogadta, vagyis törvényesítette.

Az elnöki rendeletek közül több mint 80 rendelkezés érintette a magyar vagy német kisebbséget. Ismernünk kell legalább az alábbiakat:

- Az 1945. május 19-én kelt 5. számú dekrétum a megszállás ideje alatt végrehajtott egyes vagyoni jogi ügyletek érvénytelenségéről, továbbá a németek, a magyarok, az árulók és kollaboránsok, valamint egyes szervezetek és intézmények vagyonának nemzeti kezeléséről. Ennek 4.§-a kimondja: „állami szempontból megbízhatatlannak kell tekinteni: a) a német vagy magyar nemzetiségű személyeket.
- Az 1945. június 19-én kelt 16. számú dekrétum a náci bűnösök, az árulók és segítők megbüntetéséről, valamint a rendkívüli bíróságokról.
- Az 1945. június 21-én kelt 12. számú dekrétum a németek, magyarok, valamint a cseh és a szlovák nép árulói és ellenségei mezőgazdasági vagyonának (kártalanítás nélküli) elkobzásáról és sürgős felosztásáról. Ennek 1.§-a kimondja: „Azonnali hatállyal és térítés nélkül a földreform céljaira elkobozzuk azt a mezőgazdasági vagyont, amely: a) német és magyar nemzetiségű személyek tulajdonában van, állampolgárságukra való tekintet nélkül. A 3.§ (1) bekezdése így fogalmaz: „A Csehszlovák Köztársaság árulóinak és ellenségeinek tekintendők: a) azok a személyek, akik kollektívan vagy mint egyének a Csehszlovák Köztársaság állami szuverenitása, önállósága, egysége, demokratikus köztársasági államformája biztonsága és védelme ellen irányuló tevékenységet fejtettek ki, ilyen tevékenységre bujtogattak, vagy rávenni igyekeztek más személyeket, és bármilyen módon aktívan támogatták a német és a magyar megszállókat; b) a jogi személyek közül azok, amelyek vezetősége céltudatosan és aktívan szolgálta a német vagy a magyar hadviselést vagy pedig fasiszta és náci célokat követett. (2) Arról, hogy egy természetes vagy jogi személyt érint-e az 1. be-

- kezdés a) és b) pontja, az a tartományi nemzeti bizottság dönt, amelynek területi körzetében az érintett ingatlan található”.
- Az 1945. július 20-án kelt 28. számú dekrétum a németek, a magyarok és az állam egyéb ellenségei mezőgazdasági ingatlanainak cseh, szlovák és más szláv földművesekkel való betelepítéséről (a pénzügyminiszter 1945. június 22-i hirdetménye ugyanakkor zárta a németek befektetési, valamint bankszámlán és bankletétben lévő vagyont);
 - Az 1945. augusztus 2-án kelt 33. sz. alkotmányrendelet a német és magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezéséről (azaz a csehszlovákiai magyarok és németek hontalanná tételéről). Az 1.§ így rendelkezik: „(1) Azok a német vagy magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárok, akik az idegen megszálló hatalom jogszabályai értelmében német vagy magyar állampolgárságot szereztek, az ilyen állampolgárság megszerzésének napján elvesztették csehszlovák állampolgárságukat. (2) A többi német vagy magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgár e dekrétum hatályba lépésének napján elveszti csehszlovák állampolgárságát”.
 - Az 1945. szeptember 19-én kelt 71. sz. dekrétum a csehszlovák állampolgárságuktól megfosztott németek és magyarok közmunkára kötelezéséről. „A háború és a légibombázások által okozott károk felszámolása és helyreállítása, valamint a háború által tönkretett gazdasági élet megújítása érdekében bevezetjük azon személyek munkakötelezettségét, akik a köztársasági elnök által 1945. augusztus 2-án kiadott, a német és a magyar nemzetiségű személyek csehszlovák állampolgárságának rendezéséről szóló 33. számú alkotmánydekrétum értelmében elvesztették csehszlovák állampolgárságukat”.
 - Az 1945. október 1-jei, 88. számú elnöki rendelet értelmében a közmunka-kötelezettség a nők számára 18-45 éves korig, férfiak számára 15-55 éves korig terjedt, ennek a dekrétumnak alapján deportálták a dél-szlovákiai magyarságot cseh-morva területre.

- Az 1945. október 25-én kelt 108. sz. dekrétum az ellenséges vagyon elkobzásáról és a nemzeti újjáépítési alapokról. Az 1.§ rögzítette, hogy „(1) Térítés nélkül elkobozásra kerül – amennyiben ez még nem történt meg – a Csehszlovák Köztársaság javára az ingatlan és ingó vagyon, nevezetesen azon vagyoni jogok (követelések, értékpapírok, betéteket, nem anyagi jellegű jogok), amelyek a német és a magyar megszállás tényleges befejezésének napján a következők természetes vagy jogi személy tulajdonában voltak, vagy még mindig tulajdonában vannak: 1. a Német Birodalom és a Magyar Királyság, a német vagy magyar jog értelmében létezett közjogi személyek, a német náci párt, a magyar pártok, valamint az e rendszerekhez tartozó és velük kapcsolatban álló más alakulatok, szervezetek, vállalatok, létesítmények, polgári társulások, alapok és célvagyonok, más német vagy magyar jogi személyek, illetve 2. német vagy magyar nemzetiségű természetes személyek, kivéve azokat a személyeket, akik igazolják, hogy hívek maradtak a Csehszlovák Köztársasághoz, sohasem vétettek a cseh és a szlovák nemzet ellen, aktívan részt vettek a felszabadulásunkért vívott harcban, náci vagy fasiszta terror áldozataivá váltak, illetve 3. azon természetes személyek, akik a Csehszlovák Köztársaság állami szuverenitása, önállósága, területi egysége, demokratikus köztársasági államformája, biztonsága és védelme ellen irányuló tevékenységet fejtettek ki. Továbbá akik ilyen tevékenységre bujtogattak, vagy más személyeket igyekeztek arra rávenni, bármilyen módon tudatosan támogatták a német vagy magyar megszállókat, vagy akik a köztársaság fokozott veszélyeztetettsége idején (a köztársasági elnök által 1945. június 19-én a náci bűnösök, az árulók és segítők megbüntetéséről, valamint a rendkívüli népbíróságokról kiadott 16. számú dekrétum 18. §-a) támogatták a németesítést vagy magyarosítást a Csehszlovák Köztársaság területén, vagy pedig ellenséges módon viselkedtek a Csehszlovák Köztársasággal, illetve akik eltúrták a vagyonukat vagy vállalatukat kezelő személyek ilyen tevékenységét”.

- Az 1945. október 27-én kelt 137. sz. alkotmányrendelet azon személyek forradalmi időszakban történő őrizetbe vételéről, akiket állami szempontból megbízhatatlannak tekintettek.
- Az 1946. április 11-én kelt 83. számú törvény a németek, a magyarok, az árulók és segítők munka- (tanuló-)viszonyáról. E dekrétum értelmében az állampolgárságától megfosztott németek és magyarok, e dekrétum hatálybalépésétől számított 3 hónapon belül elvesztették munkájukat, vagy tanulói jogviszonyukat.
- Az 1946. május 16-án kelt törvény egyes, a megszállás ideje alatt végrehajtott tulajdonjogi ügyletek érvénytelenségéről, továbbá ennek az érvénytelenségnek és egyéb vagyoni beavatkozásnak következményeiről intézkedett.

Ezek a rendelkezések felerősítették a magyar- és németellenes nacionalista hangokat és indulatokat is. Az első magyarellenes intézkedések egyike az ún. pozsonyi akció volt. 1945. május 5-én a Pozsonyban élő magyarok lakásaiba szlovák katonák törtek be. Csupán fél órát adtak a csomagolásra. A magyar lakosság 90 százalékát áthajtották a Duna-hídon Ligetfaluba, ahol hozzávetőleg 20 ezer magyar embert internáló táborba helyeztek el, embertelen körülmények között. Az akkori pozsonyi belügyi megbízott, a későbbi szocialista kor államfője és pártfőtitkára, Gustav Husák volt, aki nem vette át a pozsonyi magyarok írásbeli tiltakozását, s küldöttségüket sem fogadta.

Zárszó – velünk élő múlt

A Beneš-dekrétumokat legutóbb 2007. szeptember 20-án, a Szlovák Nemzeti Párt kezdeményezésére erősítette meg a szlovák parlament. Az akkori parlamenti pártok közül csak a Magyar Koalíció Pártja nem szavazta meg a Beneš-dekrétumok sérthetetlenségéről szóló, 1487/2007 számú parlamenti határozatot...

A dekrétumok negatív hatását a Szlovákiai Református Keresztény Egyház nemcsak a kitelepítések és deportálások nyomán meggyengült gyülekezeteiben érzi, hanem a restitúció folyamatában is. Egyházunktól, gyülekezeteinktől ingatlantulajdont – földeket, erdő-

ket, épületeket – vett el a csehszlovák állam a dekrétumok alapján. Az így államosított vagyont máig nem lehetett és nem is lehet visszaigényelni, mert az 1989-es rendszerváltás után meghozott kárpótlási törvény nem terjedt ki a Beneš-dekrétumok alapján elkönfiskált tulajdon visszaszolgáltatathatóságára, vagy kárpótlására. Szlovákiában csak a kommunista hatalomátvétel utáni, vagyis az 1948. február 25-ét követő szocialista államosításra terjedt ki a kárpótlás. Ez pedig azt jelenti, hogy a református egyház – hasonlóan számos magyar magánszemélyhez – még mindig nem kaphatta vissza hajdani jogos vagyionát.

A helyzet úgy értékelhető, hogy amit a kommunista rendszer vett el a református egyháztól és a magyaroktól, azt kárpótolni kell. Ám amit a demokratikusnak tartott beneši időszakban vettek, koboztak és konfiskáltak el, az rendjén van. Legalábbis a mostani megítélés szerint...

Felhasznált irodalom:

A Szervező Bizottság iratanyaga. Szlovákiai Református Keresztyén Egyház Zsinati Levéltára, Komárom.

Felvidéki Magyarok (elektronikus folyóirat) 2012/IV. Online elérhetőség: <https://felvidek.ma/wp-content/uploads/2012/02/fm6.pdf>

GYÖNYÖR, József: A kassai kormányprogramtól a jogtipró „beneši dekrétumokig”. In: KÖVESDI, János (szerk): Edvard Beneš elnöki dekrétumai, Pannónia Könyvkiadó, Pozsony, 1996. ISBN 80-85500-09-4

JC: „Bol Edvard Beneš sovietskym agentom?” In.: Pravda, 2008. február 11. Online elérhetősége 2021.01.16-án: <https://spravy.pravda.sk/zaujímavosti/clanok/246339-bol-edvard-benes-sovietskym-agentom/>

LÉVAI, Attila - SOMOGYI Alfréd: *A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918-1938 - 1.*; Selye János Egyetem, Komárom, 2015. CD-ROM; ISBN 978-80-8122-126-2

LÉVAI, Attila. Rövid adalékok egy püspöki életúthoz. In: *Egyház és történelem: Tanulmányok az egyház életéről és történelméről*. Tillinger Péter műhelye, Szentendre, 2013. ISBN 978-963-89359-6-0.

POPÉLY, Árpád: A (Cseh)Szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944-1992. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. ISBN 80-89249-03-5

TÖMÖSKÖZI, Ferenc: Galambos Zoltán élete és szolgálata. In: *A hit és a közösség szolgálatában: Életutak a szlovákiai református keresztyén egyházban: Életutak a szlovákiai református keresztyén egyházban*. Tömösközi Ferenc (szerk.), Selye János Egyetem, Komárom, 2018. ISBN 978-80-8122-273-3